

УДК 341.231.14

Ю. Гончарова,старший викладач кафедри міжнародного публічного права
Київського національного торговельно-економічного університету

ВІД РІВНИХ ПРАВ ДО РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Розвиток цивілізації на зламі тисячоліть природно вплинув на зміну поглядів щодо ролей жінок і чоловіків у суспільстві. Перерозподіл ролей відбувається в усіх сферах життя, жінки активно беруть участь у державному регулюванні, господарській і політичній діяльності, чоловіки все більше часу приділяють вихованню дітей та охоче розподіляють сімейні обов'язки порівну.

Становлення, розвиток і сучасний зміст принципу гендерної рівності в сучасному міжнародному праві недостатньо досліджувалися у вітчизняній міжнародно-правовій науці. Теоретичну розробку цієї проблеми можна простежити в роботах таких науковців, як В.І. Акуленко, Н.В. Аніщук, М.В. Буроменський, К.Б. Левченко, Т.М. Мельник, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, О.М. Руднева, А.В. Слатвицька й інші.

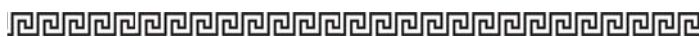
Проте в більшості наукових праць вищевказаних дослідників мова йде про загальний захист прав жінок на національному та міжнародному рівнях, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків тощо, майже не торкаючись генезису принципу гендерної рівності та його правового змісту, зважаючи на сучасний стан розвитку суспільних відносин.

Для досягнення цієї мети автором визначено такі завдання: висвітлення основних етапів діяльності й досягнень феміністичних рухів; аналіз основних міжнародно-правових документів з утвердження гендерної рівності; висвітлення основних теорій походження і тлумачення термінів «гендер» і «гендерна рівність»; аналіз структурних елементів гендерної рівності; надання висновків і пропозицій щодо поставленої проблеми.

Платон був одним із перших філософів, хто доводив необхідність рівноправності статей і залучення жінок до «справ». У «Державі» філософ підкреслював, що «як жінки, так і чоловіки можуть брати участь у всіх справах» [1, с. 47]. З часом філософська думка Нового часу та Просвітництва переосмислила жіночу природу, характеризувалася виникненням ідей боротьби за права жінок. Фемінізм (від латинського слова «femina» – жінка) [2, с. 675] як своєрідна ідеологія отримав офіційне визнання лише в кінці XIX століття. Фемінізм визнається теорією рівності статей, яка покладена в основу руху жінок за емансипацію; або ж дією на захист прав жінок, яка спирається на ідею правової рівності статей [3, с. 529]. К.Б. Левченко відзначає, що «об'єднуючим початком усіх напрямків фемінізму є визнання за жінкою самостійного соціального суб'єкта і її прав на самовизначення» [4, с. 325].

У 1791 р. Олімпією де Гуж (поборниця прав жінок, драматург) був створений перший так званий документ фемінізму «Декларація прав жінки і громадянки», який кинув виклик патріархальному суспільному устрою і проголосив, що «жінка (французькою «femme») теж є людиною, а тому має право на повноту громадянських прав і свобод нарівні з чоловіком». У «Декларації» заявлялося, що «ігнорування, забуття прав жінок, «тиранія сильної статі» є причиною національного нещастя й морального розкладання»; що «жінка народжена вільною та по праву рівна з чоловіком» [5]. Із того часу послідовниць Олімпії де Гуж почали називати «феміністками».

Завдяки активній діяльності феміністок і суфражисток (від англ.

Suffrage – виборче право) на початку ХХ століття жінки більшості країн Європи та Північної Америки отримали виборчі права і, ставши частиною політичного суспільства, вже не могли не брати участь у вирішенні інших суспільно значимих питань. Саме надання жінкам політичних, трудових прав і права на освіту стало підґрунтям розробки на міжнародному рівні, а саме в межах Міжнародної організації праці, низки перших рекомендацій і конвенцій для захисту трудових прав матерів, з огляду на здатність жінки до дітонародження. А в статуті Ліги Націй наголошувалося: «Усі посади в Лізі або в існуючих при ній установах, включаючи Секретаріат, є однаково доступними для чоловіків і жінок» [6, с. 7].

Надалі значний внесок у становлення рівноправності належить Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), яка продовжила роботу міжнародної спільноти на більш високому рівні. У преамбулі Статуту ООН говориться: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості ... знову ствердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівноправ'я чоловіків і жінок ... вирішили об'єднати наші зусилля для досягнення цих цілей» [7].

10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН прийнято Загальну декларацію прав людини, у якій відзначено: «Кожна людина повинна мати всі права й усі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [8].

Згодом, у 1952 р., була прийнята Конвенція про політичні права жінок, у Преамбулі якої зазначено: «Сторони, які домовляються, бажаючи здійснити принцип рівноправності чоловіків і жінок, указані в Статуті Організації Об'єднаних Націй» [9]. Зазначена Конвенція надає право жінкам на рівних із чоловіками засадах голосувати на ви-

борах; бути обраною в усі встановлені національним законодавством заклади, які потребують публічних виборів; займати посади на суспільно-державній службі й виконувати всі суспільно-державні функції, встановлені національним законодавством [9].

Новий етап у сфері становлення гендерної рівності пов'язаний зі схваленням у 1967 р. ООН Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок, яка пізніше, у 1979 р., була замінена однойменною Конвенцією (CEDAW). Цей міжнародний документ є найбільш важливим у сфері прав людини щодо захисту й просування прав жінок, тому не дивно, що CEDAW називають «Жіноча конвенція», оскільки в ньому вперше на міжнародному рівні права жінок визнані рівноцінними з правами чоловіків.

Питання забезпечення гендерної рівності й захисту прав жінок були ключовими на всесвітніх конференціях із прав жінок, проведених під егідою ООН у 1975, 1980, 1985 і 1995 рр. Прийняті на цих конференціях документи (Всесвітній план дій 1975 р., Найробівські стратегії, Пекінська декларація й Платформа тощо) визначали низку заходів, спрямованих на досягнення гендерної рівності на національному та міжнародному рівнях, окреслювали рівність жінок як не ізольовану проблему, а таку, що безпосередньо торкається всіх сфер діяльності людини, затверджували заходи й рекомендації з розширення прав і можливостей жінок у ХХІ сторіччя. Поза тим представники держав-членів ООН, які брали участь у вищезазначених конференціях, погоджувалися з тим, що нерозв'язаність багатьох проблем у сфері становища жінок багато в чому пояснюється відсутністю національних і міжнародних механізмів контролю, у зв'язку з цим було розроблено низку пропозицій, покликаних вирішити це питання як міжнародним співтовариством, так і кожною державою. Саме об'єднання сил усіх жіночих організацій на національному й міжнародному рівнях, підкріплене міжнародно-правовими

документами та міжнародними організаціями, може сприяти досягненню рівних прав і можливостей між чоловіками й жінками. Пізніше рівність жінок і чоловіків було проголошено як одну з цілей діяльності ООН у Декларації тисячоліття, прийнятій у 2000 р. «Жодна країна не повинні втрачати можливості користуватися благами розвитку. Повинна бути гарантована рівність прав і можливостей чоловіків і жінок» (ст. 6) [10]. Більше того, у вересні 2015 р. в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН для прийняття Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року, в ході якого розглядалися всі аспекти соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн, екологічної та енергетичної безпеки, глобального партнерства для розвитку. На Саміті було визначено 17 основних цілей, одним із пріоритетних (а саме п'ята позиція) визначено твердження: «Забезпечення гендерної рівності й розширення можливостей усіх жінок і дівчаток» [11].

Отже, протягом століття на міжнародному рівні формувалося правове підґрунтя рівності чоловіків і жінок. Натепер жінки володіють усіма правами, якими володіють чоловіки, тому виникає логічне питання: чому так часто на національному та міжнародному рівнях точаться дискусії фахівців різних сфер щодо гендерної рівності?

Важливо відмітити, що дуже часто поняття «гендер» асоціюється в суспільства лише із жінкою та правами жінок, і це хибне сприйняття, оскільки поняття «гендер» стосується як жінок, так і чоловіків. Історично поняття «гендер» (англ. – “gender”) введено в науковий обіг американським психологом Робертом Столлером у 1968 р. [12, с. 5], перекладається як «соціальна стать». Термінологічно поняття «гендер» оформилося в процесі теоретичного розвитку фемінізму, а потім і гендерних досліджень [13].

Важливо розуміти, що термін «стать» визначають фізіологічні й біо-

логічні відмінності між індивідуумами, зумовлені їхньою належністю до тієї чи іншої статі. Звичайно, в сучасному світі людина може обирати свою сексуальну ідентичність, незалежно від біологічної статі. Але все ж важливо розуміти, що стать – це те, ким ми є, а не те, що ми робимо! Гендерні ж відмінності формуються в процесі соціалізації – навчання ролі чоловіків і жінок, яке відбувається від перших днів народження до статево-зрілого віку й меншою мірою пізніше. На це впливають сімейне виховання, школа, взаємодія з іншими дітьми та ігрова активність, відмінності, зумовлені передусім природними особливостями статей. Жінка передусім як людина (як і чоловік) – істота цілісна у власних ознаках, вона визначена як така, що має в собі складники біологічні, тобто природні дані, а інші – соціальні – задаються розвитком суспільних відносин [4, с. 7–10]. Гендерні ролі й очікування часто вважаються чинниками, що перешкоджають повній реалізації прав жінок і дівчаток із несприятливими наслідками подекуди для цілих сімей.

У науковій літературі можна зустріти різні підходи до розуміння гендерної рівності. Так, гендерна рівність розглядається як процес справедливого ставлення до жінок і чоловіків, тобто це рівні права та рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участі в національному, політичному, економічному, соціальному й культурному розвитку; отримання рівних винагород за результатами участі [14, с. 87–96]. Також гендерна рівність може тлумачитись як «рівні права й рівні можливості для жінок і чоловіків у суспільстві, рівні умови для реалізації прав людини, участі в національному, політичному, економічному, соціальному та культурному розвитку, отримання рівних винагород за результатами участі» [15, с. 11].

Н.В. Грицяк пропонує розглядати гендерну рівність за допомогою чотирьох вимірів, які лежать в основі на-

прямів розвитку державної гендерної політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Перший – це права людини як універсальний стандарт політичних, громадянських, економічних, соціальних і культурних прав та свобод для жінок і чоловіків. Другий – це права людини як права жінок. Права людини (жінки й дівчинки) – це філософія заперечення стандарту «рівності» без урахування гендерних відмінностей і, крім цього, заперечення стандарту «чоловічого» як універсального. Тобто права людини (жінки й дівчинки) – це визнання специфіки (або відмінності) статі, що лежить в основі всього комплексу прав людини. Третій (рівність свобод, прав та обов'язків) – це основні елементи конституційного статусу громадянина. Ці елементи дуже показові. Вони є мірилом, виміром стандарту рівності в Конституції й законодавстві. Рівність обов'язків невід'ємна частина конституційного права. Обов'язок визначається через необхідність поваги до прав людини, до її ролі в суспільстві. Обов'язки – це та сфера, яка відображає розподіл суспільних ролей між жінками й чоловіками. Четвертий вимір гендерної рівності (рівні можливості) – основний елемент гендерної (і не тільки гендерної) рівності. Він відображає адекватність, ступінь реалізації і ступінь гарантованості стандарту рівності, що міститься в Конституції й законодавстві [16, с. 325–333].

Так, гендерна рівність є досить складним явищем і включає в себе окремі структурні елементи, а саме: рівні права та обов'язки, рівні можливості й рівні умови для реалізації. Саме останній компонент є ключовим у питанні забезпечення гендерної рівності. І саме він потребує детального вивчення та з'ясування наявних проблем у цій царині для подальшого вирішення на міжнародно-правовому рівні.

Першою й головною перешкодою на шляху до досягнення рівних можливостей є стереотип, який історично склався щодо ролей жінок і чоловіків

у суспільстві: жінка – берегиня домашнього вогнища, її головне призначення – народження та виховання дітей. Очевидно, що це головне призначення жінки, але в сучасному суспільстві це не може бути єдиним складником життя жінки. Тому існує нагальна потреба створення таких умов, за яких жінки, народжуючи дитину, не позбавлялася б можливостей подальшого кар'єрного зростання, а також могли поєднувати два складники свого життя – сім'ю та роботу.

Як показує практика, зруйнувати стереотипи дуже важко, але можливо змінити погляд жінок на цю проблему. Нещодавно в Кельні (Німеччина) проведений семінар за участю жінок, які займають посади топ-менеджерів великих компаній. Так, на їхню думку, для жінок, які намагаються досягнути значних успіхів, потрібно розділити довгий шлях до успіху на проміжні цілі й ніколи не здаватися. Більшість великих корпорацій Німеччини давно почали відмічати здібності жінок-матерів щодо тайм-менеджменту. Після народження дитини жінки набувають нові здібності, які є дуже доречними для досягнення успіху в кар'єрі. «Працюючі мами – це готові топ-менеджери, основні навички вже напрацьовані. Така співробітниця вміє планувати, організувати свою роботу, спілкуватися», – підкреслює Анке Вагнер (Anke Wagner) з компанії Accenture (Німеччина) [17]. За останнє десятиліття жінкам у Німеччині стало легше просуватися по службі, бар'єри поступово зникають. Звичайно, чоловіки-однолітки можуть дуже обігнати жінку, яка йде в декретну відпустку або працює скорочений робочий день, але це дає жінкам змогу реалізуватися у двох життєво важливих сферах. Такі жінки є подвійно успішними, реалізованими та щасливими.

Організація таких семінарів має бути забезпечена на державному рівні. Необхідно створити й затвердити національні програми з планування сім'ї, зокрема створити постійно діючі консультативні органи на місцевому

та державному рівнях, які б проводили семінари/тренінги для жінок із питань планування вагітності з огляду на вік і кар'єрні перспективи, можливості поєднання материнства та освіти або кар'єри, необхідності підтримки професійних навичок під час декретної відпустки шляхом відвідання майстер-класів/тренінгів тощо, підтримки робочих контактів тощо, доцільного часу виходу з декретної відпустки; розробляти заходи з подолання стереотипів стосовно жіночих і чоловічих ролей у сім'ї; фінансової мотивації для родин, де чоловіки виходять у декретну відпустку. Жінки мусять розуміти підтримку в їхніх намаганнях досягти успіху, а держава повинна розуміти, що це є важливим і необхідним складником економічного зростання держави.

Ключові слова: рівноправність, гендерна рівність, фемінізм, суфражизм, Організація Об'єднаних Націй, CEDAW, Пекінська декларація і Платформа дій.

Стаття присвячена еволюції принципу гендерної рівності в міжнародному праві, яка впливає з процесу інституціоналізації міжнародних відносин у сфері захисту прав і свобод людини. Рівних прав, які були досягнуті шляхом довготривалої боротьби «феміністок», на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства недостатньо для досягнення однакових результатів. Отже, постає нагальна потреба в забезпеченні рівних можливостей і рівних умов для розвитку.

Стаття посвячена еволюції принципу гендерного равенства в международном праве, которая исходит из процесса институционализации международных отношений в сфере защиты прав и свобод человека. Равных прав, которые были достигнуты путем длительной борьбы «феминисток», на сегодняшний день недостаточно для достижения равных результатов. Таким образом, возникает

насыщенная необходимость в обеспечении равных возможностей и равных условий для развития.

The article is devoted to the evolution of the gender equality principle in international law, which proceeds from the process of institutionalization of international relations in the field of the protection of human rights and freedoms, Equal rights, achieved through prolonged struggle of "feminists", at the present stage of society development, is not enough to achieve equal results. Thus, there is an urgent need to ensure equal opportunities and equal conditions for development.

Література

1. Платон. Сочинения : в 4 т. / Платон ; под общ. ред. А.Ф. Loseva и В.Ф. Asmusa ; пер. с древнегреч. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та ; Изд-во Олега Абышко, 2007. – Т. 3. – Ч. 1. – 2007. – 752 с.
2. Словарь иностранных слов / под ред. И.В. Лехина, С.М. Локишиной и др. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – 784 с.
3. Глосарій // Основи теорії гендеру : [навчальний посібник]. – К. : К. І. С., 2004. – 535 с.
4. Левченко К.Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку / К.Б. Левченко. – Х. : Видавництво НУВС, 2001. – 348с.
5. Декларація прав жінки і громадянки. Мари Гуз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://feministki.livejournal.com/89958.html>.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hist.msu.ru/Departments/ModernEuUS/INTREL/SOURCES/Legnatus.htm>.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_010.
8. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
9. Конвенція о политических правах женщин от 20.12.1952 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_156.

10. Декларація тисячоліття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_621&zahyst=4/U M f P E G z n h h E j s . ZiEW1e1PHI4zos80msh8Ie6.
11. Цілі сталого розвитку 2016–2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
12. Жіночі студії в Україні. Жінка в історії та сьогодні : [монографія] / під заг. ред. Л.О. Смоляр. – Одеса, 1999. – 230с.
13. Буроменський М.В. Міжнародне право : [навчальний посібник] / М.В. Буроменський. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 203.
14. Бондаренко Н.О. Історичні аспекти розвитку вчень про права жінок / Н.О. Бондаренко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 87–96. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/1/Downloads/FP_index.htm_2011_2_15.pdf.
15. Буроменський М.В. Міжнародне право. Гендерна експертиза / М.В. Буроменський ; Т.М. Мельник (відп. ред.) ; Проект «Гендерна експертиза українського законодавства» ; Програма ПРООН «Сприяння гендерній рівності» ; Міжнародний фонд «Відродження» ; Ліга жінок-виборців України «50/50». – К. : Логос, 2001. – 40 с.
16. Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні : [монографія] / [кол. авторів] ; за заг. ред. Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко. – К. : Юридична думка, 2010. – 352 с.
17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/ru/время-женщин-тренинг-от-больших-немецких-начальниц/a-15616631>.

